

وقتی «ترساندن» دیگران هم موجب دیه و قصاص می شود؛ مراقب باشید!

صدمه زدن به دیگران اگرچه در اغلب موارد با اثری قابل مشاهده و ملموس از جمله بریدگی، شکستگی، سوختگی، پارگی، اثر گلوله و مانند این‌ها همراه است، اما در برخی از موارد، بدون هیچ اثر ظاهری بر جسم قربانی، به وی صدمه زده یا حتی او را می‌کشد.

صدمه زدن به دیگران اگرچه در اغلب موارد با اثری قابل مشاهده و ملموس از جمله بریدگی، شکستگی، سوختگی، پارگی، اثر گلوله و مانند این‌ها همراه است، اما در برخی از موارد، بدون هیچ اثر ظاهری بر جسم قربانی، به وی صدمه زده یا حتی او را می‌کشد.

به گزارش «تابناک» گاهی اوقات پیش می‌آید که فردی، از روی شوخی دیگری را می‌ترساند؛ مثلاً خبر دروغین فوت همسر یا یکی از فرزندان وی را با نشان دادن عکس‌هایی از جسد آن‌ها به کمک فتوشاپ به وی می‌دهد، سگ وحشی خود را به سوی وی برمی‌انگیزاند، اقدام به ایجاد صدای بسیار مهیب در اطراف وی می‌کند، هنگامی که خوابیده است، فریاد بسیار بلندی بالای سرش می‌کشد، ملحفه‌ای سفید روی خود انداخته و در تاریکی شب، خود را یک شیخ یا ملک الموت معرفی می‌کند، شمشیر یا چاقو یا اسلحه‌ای گرم به طرف وی یا یکی از عزیزانش می‌کشد و مانند این موارد. در تمامی این موارد، با توجه به شدت عمل و نیز سن طرف مقابل، خصوصاً وقتی که کودک، بیمار، سالمند یا اساساً فردی بسیار ترسو باشد، احتمال وقوع سکت قلبی یا سکت مغزی و مرگ وی وجود دارد. در این صورت، وی مسئول هر آسیبی خواهد بود که به قربانی در اثر این عمل برسد. در این زمینه در ماده ۵۰۱ قانون مجازات اسلامی مصوب سال ۱۳۹۲ می‌خوانیم «هر گاه کسی به روی شخصی سلاح بکشد یا حیوانی مانند سگ را به سوی او برانگیزد یا هر کار دیگری که موجب هراس او می‌شود، مانند فریاد کشیدن یا انفجار صوتی انجام دهد و بر اثر این ارباب، شخص بمیرد یا مصدوم شود، حسب مورد بر اساس تعاریف انواع جنایات، به قصاص یا دیه محکوم می‌شود.»

برخی معتقدند این گونه اعمال، اگرچه بر جسم قربانی اثری ملموس باقی نمی‌گذارد، اما تأثیری که بر روح و روان و سیستم عصبی وی دارد، غیرقابل انکار بوده و در این موارد نمی‌توان ترساننده را مسئول مرگ یا هر حادثه دیگری که از ترساندن وی ناشی می‌شود، ندانست. خصوصاً آن‌که حملات عصبی و ایست‌های قلبی به خوبی توسط پزشکی قانونی قابل اثبات هستند. اما ممکن است از خود بی‌برسیم در این موارد، مسئولیت مرتکب چگونه است؟ آیا اینکه دیه پردازد، کفایت می‌کند یا ممکن است قصاص هم بشود؟ پاسخ آن است که هر دو صورت مذکور ممکن است؛ به علاوه در مواردی ممکن است خویشاوندان مذکور ترساننده، مسئول پرداخت دیه به ورثه قربانی (در صورتی که فوت کرده باشد) یا به خود قربانی (در صورتی که فوت نکرده و آسیب دیده باشد) باشند. در مواردی نیز ممکن است دیه از بیت‌المال پرداخت شود که این چهار صورت را در ادامه مورد بررسی قرار خواهیم داد.

قصاص شدن ترساننده به درخواست ورثه قربانی

می‌دانیم که امکان قصاص شدن ترساننده، مشروط به عمدی بودن قتلی است که وی مرتکب شده است؛ در دو صورت، قتلی که در اثر ترسیدن قربانی از عمل ترساننده رخ می‌دهد، قتل عمد محسوب می‌شود؛ نخست اینکه ترساننده با عمل خود، قصد به قتل رسیدن قربانی را داشته باشد و این قصد را قاضی محکمه احراز کند. دوم اینکه ترساننده، اگرچه قصد قتل نداشته، ولی عملی که انجام داده، برای همه اشخاص در تمام رده‌های سنی خطرناک بوده و امکان مرگ، بسیار بالا بوده است (مانند وقتی که انفجار صوتی بسیار مهیبی را در نیمه شب ترتیب دهد، ولی صرفاً قصد ترساندن داشته باشد و نه قصد قتل) یا برای قربانی وی که کودک یا سالمند یا بیمار یا هر شخصی که آسیب پذیرتر از سایر افراد است، بسیار خطرناک محسوب می‌شده است. (مانند وقتی که خبر فوت دروغین تنها فرزند پیرزنی را به طور ناگهانی و بدون رعایت مراحل اعلام فوت، به وی بدهند و صرفاً قصد ترساندن وی را داشته باشند). نتیجه آن که در تمامی مثال‌های ترساندن دیگران، اگر قصد قتل وجود داشته باشد یا بدون قصد قتل، همراه با انجام عملی باشد که به احتمال قوی موجب مرگ برای مخاطب شود، قتل عمدی محسوب شده و در نتیجه ورثه میت می‌توانند مرتکب را قصاص کرده یا از وی مطالبه دیه کرده یا وی را ببخشند.

پرداخت دیه به وراثت قربانی توسط خود ترساننده

مسئولیت پرداخت دیه توسط خود ترساننده در مواردی وجود دارد که عمل وی، شبه‌عمد محسوب شود؛ یعنی ترساننده با عمل خود، صرفاً قصد ترساندن قربانی را داشته و هیچ‌گونه قصد قتلی نداشته است؛ به علاوه، عمل وی نیز به لحاظ قدرت ترساندن از شدت بسیار بالایی برخوردار نبوده است. در اغلب مواردی که قربانی، شخصی معمولی است و کودک یا سالمند نیست، نوع قتل فرد ترساننده، شبه‌عمدی محسوب می‌شود و در این صورت، باید دیه قربانی را به ورثه وی پردازد. مانند موردی که فردی، خودروی مدل بالای پدر دوستش را بدون اجازه پدر وی و به صورت پنهانی با

هماهنگی دوستش از وی برای یک شب می گیرد و اواخر شب به دوستش زنگ زده و خبر دروغین تصادف شدید با ماشین را با قصد شوخی به وی اطلاع می دهد و دوستش نیز در اثر شنیدن این خبر ناگوار و ترسی که به وی عارض می شود، ایست قلبی کرده و فوت می‌کند.

پرداخت دیه به وراث قربانی توسط خویشاوندان مذکر ترساننده

مسئولیت پرداخت دیه به وراث قربانی توسط خویشاوندان مذکر ترساننده در مواردی وجود دارد که ترساننده، نه تنها قصد کشتن قربانی را نداشته، بلکه حتی قصد ترساندن وی را نیز نداشته باشد و اساساً رفتاری که انجام می داده، به قصد ترساندن شخص دیگری بوده است. مثلاً فرض کنید در مثال قبلی، مادر کهنسال دوست فردی که با ماشین تصادف کرده، این خبر را در همان لحظه شنیده و فوت کرده باشد. در اینگونه موارد، خویشاوندان مذکر فرد ترساننده به ترتیب طبقات ارث، مسئول پرداخت دیه به ورثه قربانی هستند و اگر این افراد، تمکن مالی نداشته باشند، ابتدا خود فرد ترساننده مسئول است و اگر او هم تمکن مالی نداشته باشد، دیه از بیت المال پرداخت خواهد شد.

پرداخت دیه به وراث قربانی از بیت المال

این مورد اگرچه در قانون ما صراحتاً پیش بینی نشده، ولی در کتب فقهی آمده است. مطابق یک روایت «هنگامی که طلحه و زبیر در جنگ جمل شکست خوردند، در راه فرار خود از سپاه حضرت علی (ع)، به زن حامله ای رسیدند. آن زن، از دیدن مردانی که به سوی وی می دویدند، ترسید و جنینش سقط شد و هر دو (مادر و جنین) جان خود را از دست دادند. امیرالمؤمنین (ع) دیه آن دو را از بیت المال بصره به ورثه آن دو پرداخت.» بنا بر این روایت، هرگاه فردی، از ترس و نیروهای نظامی (یا حتی انتظامی در عصر حاضر) بترسد و بمیرد و این موت را بتوان به صورت قطعی به آن ترس و وحشت مربوط دانست، دیه فرد از بیت المال مسلمانان پرداخت می شود.

نکته مهم در این خصوص این است که در تمامی این موارد باید اثبات شود مرگی که رخ داده، بر اثر ترساندن و ترسیدن بوده و اگر چنین امری اثبات نشود، هیچ کس مسئول پرداخت دیه میت نخواهد بود. سوء نیت ترساننده در بسیاری از موارد می تواند به قاضی کمک کند تا انتساب عرفی جنایت به ترساننده و در نهایت رابطه سببیت بین فعل (ترساندن) و نتیجه (قتل) را راحت تر احراز کند. مثلاً اگر خبر ترسناکی که به فردی داده می شود، کاملاً مطابق با واقعیت و با رعایت تمام احتیاطات ضروری باشد، بعید است بتوانیم فردی که خبر را داده، مسئول مرگ افراد دیگر بدانیم. مثلاً خبر شهادت سربازی که تنها فرزند یک خانواده بوده است یا در مثال های قبلی، خبر تصادف با ماشین گران قیمت، واقعیت داشته باشد. بنابراین، سوءنیت ترساننده نیز در تشخیص ارتباط قتل و ترساندن، امری کلیدی محسوب می شود. همچنین اگر فردی به هیچ وجه قصد ترساندن نداشته باشد، ولی فردی ترسیده و بمیرد، هیچ کس مسئول پرداخت دیه نیست؛ مانند زمانی که دزدی ماشین مدل بالایی را از پارکینگ خانه ای بدزد و صاحب آن همان لحظه که می بیند ماشینش در پارکینگ نیست، فوت کند. نکته دیگر آن است که اگرچه در ماده ۵۰۱ قانون مجازات اسلامی، فقط به ایجاد ترس در روان دیگری تصریح شده است، اما اغلب حقوقدانان معتقدند کشتن دیگری با فعلی که اثری ظاهری در بدن وی ندارد، منحصر در ایجاد ترس برای او نیست؛ بلکه ممکن است شامل تمام حالاتی که اضطراب، خشم، هیجان و حتی خوشی بیش از حد در روان دیگری ایجاد می کند و فرد مقابل نیز بر اثر این فعل و انفعالات، فوت می کند، نیز بشود. در هر حال، ایجاد ترس و وحشت، چون مورد شایع تری بوده است در آن ماده ذکر شده، ولی شامل ایجاد سایر حالات هیجانی نیز می شود؛ اگرچه اثبات رابطه میان شور و هیجان با مرگ، در ذهن قاضی و نیز مردمی که قضاوت می کنند، دشوارتر باشد. توجه کنید که در اینجا نیز سوء نیت داشتن مرتکب، عاملی مهم تلقی می شود. تمامی موارد چهارگانه ای که عنوان شد، در جایی است که قربانی، به صرف عمل ترساننده جان دهد. اما اگر قربانی، بر اثر ترس خود از آن فعل، فرار کند و در راه فرار خود، آسیبی به وی وارد شود یا بمیرد، مانند آن که از پله یا ارتفاعی سقوط کند یا درون چاهی بیفتد، کمی اختلاف نظر وجود دارد.

در این باره، نظر قانونگذار در ماده ۴۹۹ قانون مجازات اسلامی به این صورت آمده است: «هرگاه کسی دیگری را بترساند و آن شخص در اثر ترس، بی اختیار فرار کند یا بدون اختیار حرکتی از او سر بزند که موجب ایراد صدمه بر خودش یا دیگری شود، ترساننده حسب تعاریف جنایات عمدی و غیرعمدی مسئول است.» با توجه به این ماده، آنچه برای تحقق مسئولیت ترساننده شرط شده، بی اختیاری و از خود بی خود شدن قربانی است؛ بنابراین اگر قربانی، بر اثر ترسی که بر وی عارض شده است، از روی آگاهی و اختیار خود، گزینه پرخطری را انتخاب کند و سرانجام فوت کند، فقها قائل به این هستند که در این صورت، هیچ مسئولیتی بر دوش ترساننده نخواهد بود؛ زیرا وی، قصد ترساندن وی را داشته و نه فرار کردن وی و مثلاً سقوط او از بلندی یا افتادن وی در یک چاه را؛ مگر این که ترساننده، از وجود آن چاه یا هر خطر دیگری در مسیر فرار قربانی، آگاه بوده باشد که در این صورت ممکن است وی را حسب مورد به قتل عمدی یا غیرعمدی بنابر آنچه بیان شد، محکوم کنیم.

نکته آخر این است که اگر جنین زن بارداری بر اثر ترسیدن از کسی سقط شود، ممکن است هر یک از حالات چهارگانه در این باره صادق باشد؛ اگر ترساننده قصد قتل جنین را با ترساندن مادر داشته باشد، قتل عمدی است و اگر صرفاً قصد

ترساندن مادر را داشته باشد یا اینکه اساساً از باردار بودن وی مطلع نباشد، قتل شبه عمدی است و اگر قصد ترساندن پدر را داشته باشد، ولی اتفاقاً مادر باردار نیز آنجا بوده و بر اثر ترس، جنینش سقط شود، قتل خطای محض است (که دیه جنین بر عهده خویشاوندان مذکر ترساننده است). نهایتاً اگر مادر، بر اثر ترس از نیروهای نظامی یا انتظامی سقط جنین کند، دیه جنین بر عهده بیت المال مسلمانان خواهد بود که در داستان جنگ جمل به مستند آن اشاره شد. طبیعی است اگر هم مادر و هم جنین سقط شوند، مسئولیت هر دو بر عهده ترساننده است که حسب مورد ممکن است نسبت به یکی قتل عمد و نسبت به دیگری قتل غیرعمد یا نسبت به هر دو، عمد یا غیرعمد تلقی شود.